

Apunts sobre Ramon Llull i J. V. Foix (1933- 1938)

Lluís Cabré

Universitat Autònoma de Barcelona

Lluís.Cabre@uab.cat

doi: 10.3306/STUDIALULLIANA.114.89

Rebut el 10 d'agost de 2018. Acceptat el 15 de gener de 2019

Per a Anthony Bonner

Abstract

Based upon J. V. Foix's articles in *La Publicitat* and further data from around 1933 to 1936, these notes aim at portraying Foix's unique identification with Llull's oeuvre. In addition, it is suggested that Llull's *Desconhort* may be the source for the metaphysical pain conveyed at the beginning of Foix's *Sol, i de dol*.

Key words

Ramon Llull, J. V. Foix, *Desconhort*, *Sol, i de dol*, Catalan poetry

Resum

Aquests apunts es basen en els articles sobre Llull que J. V. Foix publicà a *La Publicitat* entre 1933 i 1936, i en altres dades d'aquests anys, per mirar de retratar la singular identificació de Foix amb l'obra de Llull. Després es proposa que el dolor metafísic present al principi de *Sol, i de dol*, de Foix, té present la lectura del *Desconhort* de Llull.

Mots clau

Ramon Llull, J. V. Foix, *Desconhort*, *Sol, i de dol*, poesia catalana

Studia lulliana 59 (2019), 89-98

<http://www.msl.cat/revista/revista%20portada.htm>

<http://studialulliana.uib.cat>

ISSN 2340 – 4752

És característic d'alguns clàssics que la seva obra, llegida o no, compresa o no, adquireixi valors simbòlics sovint més lligats a una representació imaginària de l'autor que al text. No cal dir que, en el cas de Llull, això encara és més cert perquè ell mateix construí una *persona* (Ramon lo Foll) i una autobiografia amb components hagiogràfics, i perquè al llarg dels segles se li atribuïren llegendes i obres apòcrifes, de manera que se l'ha imaginat com un il·luminat, un màrtir, un alquimista o un cabalista, o se n'ha privilegiat la mística i l'obra literària aïllades de l'Art.¹ Segurament per això, els lul·listes que n'estudien el pensament veuen amb reticència les apropiacions de la figura de Llull per part de lectors sense preparació filosòfica. Però, convé insistir-hi, aquest és un fet propi dels clàssics de qualsevol tradició, especialment quan es tracta d'una tradició nacional que necessita figures simbòliques. El cas de Dante és emblemàtic, per la llengua comuna en un estat recent, però també ho és el de Cervantes.²

Aquestes consideracions es poden aplicar al cas de J. V. Foix, probablement el lul·lià més devot de tots els escriptors catalans contemporanis, per al qual Llull era un compendi de defectes i qualitats del català arquetípic: «Seny i Follia, Raó i lirisme» il·luminen la seva figura «i cadascun de nosaltres», afirmava a *La Publicitat* comentant la clausura dels actes del setè centenari del naixement de Llull (*LP*, 1-1-1936).³ Convé afegir de seguida, tanmateix, que aquesta i altres consideracions patriòtiques no són la causa sinó la conseqüència de la passió de Foix per Llull, una passió també cerebral i, gosaria dir, insòlita per l'honoradesa intel·lectual del seu esforç de comprensió de l'obra lul·liana. Em centraré en els anys 1933-1936, perquè en aquest període abunden els articles foixians amb motiu del setè centenari esmentat (que s'allargà de 1933 a 1935 per la incertesa de la data de naixement de Llull),⁴ i perquè al capdavant d'aquests anys Foix configurà *Sol, i de dol*, en el qual l'empremta de Llull és prou visible.

¹ Ho resumeix Anthony Bonner a la «Presentació» de la TOLRL, dins Ramon Llull, *Retòrica nova* (Turnhout i Santa Coloma de Queralt: Brepols i Obrador Edendum, 2006), pp. 11-13.

² Francisco Rico, «La dos interpretaciones del *Quijote*», dins la seva *Breve biblioteca de autores españoles* (Barcelona: Seix Barral, 1990), pp. 139-161.

³ *La Publicitat* (d'ara endavant *LP*) es pot consultar al portal ARCA de la Biblioteca de Catalunya: <www.bnc.cat/digital/arca> (3 d'agost de 2018).

⁴ Fa una lectura política d'aquests textos Pere Gómez i Inglada, *Quinze anys de periodisme. Les col·laboracions de J. V. Foix a La Publicitat (1922-1936)* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010), pp. 317-319; index de tots els articles a les pp. 426-483. Molts foren rescatats per Manuel Carbonell, «Textos de J. V. Foix sobre Ramon Llull», *Randa* 17 (1985), pp. 179-193; els ha estudiat Pere Rosselló Bover, «La figura de Ramon Llull en l'avantguarda catalana: J. V. Foix i Josep Palau i Fabre», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* 28 (= *Miscel·lània Germà Colón*, 1), pp. 201-218. L'assaig present hi coincideix sovint però mira de presentar un punt de vista complementari.

Foix, nat el 1893, afirmà repetidament que en la seva adolescència, quan estudiava Dret, en lloc d'anar a classe es dedicava a llegir els clàssics medievals a la biblioteca de la Universitat de Barcelona, i esmentava Ausiàs March i Llull. Aquesta circumstància devia ser vora 1910, en tot cas molt abans que es fundés l'Editorial Barcino; més endavant, Foix anava cada dia a l'Ateneu, que també comptava amb una bona biblioteca. En aquesta època reculada no és impossible que hagués llegit les *Obres rimades* de Llull a cura de Jeroni Rosselló (1859), per exemple, i ho devia fer sobretot pel gust de llegir el català antic. Entre els 5.000 volums del Fons J. V. Foix llegat a la Biblioteca de Catalunya (sig. Foi) hi trobem un *Estudi de les doctrines sociològiques de Ramon Llull*, amb antologia de textos (Palma, Amengual y Muntaner, 1905), i la *Doctrina pueril* (Barcelona, Gustau Gili, 1907), llibre que devia haver llegit amb atenció perquè el capítol 79 sobre les arts mecàniques li serveix per afirmar que «Llull fou, i resta, antiburgès» (*LP*, 10-12-1933). També hi trobarem les *Poesies*, a cura de Ramon d'Alòs-Moner (Barcino, 1925), i no hem de dubtar que Foix llegí amb avidesa tots els volums d'Els Nostres Clàssics (l'esmentat, el *Llibre de meravelles*, el *Llibre d'amic e Amat* amb el *Llibre d'Avemaria*, el *Llibre d'Evast*) i els de la Col·lecció Popular Barcino (*Pàgines escollides*, *Llibre d'amic e Amat*), perquè alguns els posseïa, altres els ressenyava i extractava, i de tots plegats en feu una descripció al diari (*LP*, 27-5-1936) per demostrar la comunitat de la llengua: a Mallorca hi havia Salvador Galmés; a Barcelona, les edicions de Barcino. No sorprèn, és clar, la lectura de l'obra literària lul·liana per part d'un escriptor. Ara bé, a la biblioteca també hi tenia una edició de l'*Art breu* (Arenys de Mar, Obrador de Josep Tatjé, 1934) i setze volums en llatí impresos a Palma (Petri Antonii Capo i Michaelis Amoros, 1740 [1746-1749]) començant pel *Liber contemplationis in Deum* segons la Maguntina, per bé que no sabem quan els adquirí. No he examinat a fons tots els articles de *Monitor* (1921-1923), però Foix recorda (*LP*, 28-4-1933), per insistir en la proposta, que en aquella etapa de joventut ja havia fet campanya per a la fundació d'un Institut d'Estudis Lul·lians, car en l'obra de Llull hi trobava aspectes d'estudi per a més de cinquanta joves, i esmenta llavors l'*Arbre de ciència* a més de l'inevitable *Llibre d'amic*. Quan fa referència als «immortals cal·ligrames arboris» (*LP*, 10-12-1933) deu tenir present l'*Arbre de ciència* i potser altres obres.

En aquests anys del centenari, Martí de Riquer anava donant compte de les novetats acadèmiques sobre Llull, ja que era un dels joves redactors de la pàgina de Lletres que dirigia Foix.⁵ El director es reservà el comentari de l'estudi

⁵ Aquestes ressenyes han estat catalogades a Lola Badia, Lluís Cabré i Sílvia Coll-Vinent, «Publicacions de Martí de Riquer (1931-1936)», dins *Martí de Riquer i els valors clàssics de les lletres* (Barcelona: Barcino, 2014), pp. 70-136.

de J. H. Probst (aparegut en català a la *Miscel·lània Lul·liana* publicada pels *Estudis Franciscans*) en l'article «Llull, campió universal de la Unitat» (*LP*, 18-12-1934), particularment interessant.⁶ D'aquesta lectura de Probst, una de les de més pes científic que es podia fer aleshores, Foix en tragué la certesa que s'havia d'apartar el pseudo-Llull: l'autèntic Llull no era «un ocultista, un fervorós de l'alquímia, un excèntric, un delerós de l'estrany i del rar, un —permeteu la dita— “surrealista”, segons la versió parisenca del mot, del segle tretze.»⁷ Per la part positiva, en tragué la convicció que Llull era universal: per l'actuació política, pel realisme, per la filosofia de la unitat. Probst deia que «Llull subordina el Temporal a l'Espiritual», i per això li semblava a Foix «la negació de Richelieu» en l'esfera política.⁸ La unitat la trobava en la missió de predicació i en una ciència universal «en divergència amb l'empirisme modern», i l'encertava, perquè l'Art encara podia valer com a model de ciència universal en Leibniz però no en l'epistemologia de Locke. Un cop d'ull als centenars d'articles de Foix a *La Publicitat* (n. 2 *supra*) mostra que llegia tants o més llibres de filosofia que de poesia, i que la seva curiositat en aquest camp era tan autodidacta com insaciable.

Amb el que s'ha apuntat n'hi ha prou per veure que Foix no s'acostà només al Llull literat en català, per bé que en remarqués la llengua vigorosa i alhora harmònica (*LP*, 21-11-1933), sinó que feu un esforç per copsar-lo íntegrament en la mesura que era possible en aquell temps; no es limità a l'espiritualitat i a la devoció, com Verdaguer, ni se li acudí defensar-lo com un alquimista visionari a la manera de Josep Palau i Fabre.⁹ Què hi trobà, doncs, fins al punt de la identificació personal gairebé absoluta? Miraré d'anar al centre de la qüestió.

En la vida de Llull, Foix hi observà la conversió i hi reconegué l'anomenada primera intenció: tot en Llull és «amor de la humanitat per amor de Crist, amor de la unitat per amor de la unitat de Crist», com ho demostra «la seva biografia versificada» (deu voler dir *Lo desconhort*); per això, segueix dient, hi ha un lliurament total: al Creador «l'exalçà pel verb, i, en una segona joventut que durà quaranta anys, per l'acció» (*LP*, 1-5-1936). Al servei d'aquest

⁶ Correspon a *Mirador*, núm. 337, perquè en aquest moment, després del 6 d'octubre de 1934, la capçalera de *LP* havia estat substituïda per la de *Mirador*. Es pot llegir també a J. V. Foix, *Els lloms transparents* (Barcelona: Edicions 62, 1969), pp. 77-79.

⁷ A *LP*, 2-4-1933 Foix ja ironitzava sobre el fet que el surrealisme d'André Breton recomanés la lectura de Llull.

⁸ Ja ho deia a *LP*, 10-12-1933. Per al sentit de *realisme*, vegeu l'extracte de la conferència «Contactes: Llull i el neo-romanticisme» publicat a *LP*, 21-12-1933; el reedità amb una nota prèvia Manuel Carbonell a *Serra d'Or*, 26 (1984), pp. 917-918.

⁹ Per a la visió de Palau, vegeu Rosselló, «La figura de Ramon Llull», pp. 211-218.

amor universal, Foix hi veu alhora l'escriptura (el verb) i l'acció. S'hi devia identificar perquè ell mateix volgué ser alhora un poeta i un activista polític influent a través de moltes publicacions periòdiques. Per citar un exemple *ad hoc*, recordem que des de 1933 no cessà de proposar que s'erigís un monument a Llull al carrer del Bisbe de Barcelona, i no perquè ho considerés essencial en la divulgació de Llull, sinó perquè creia que era un deute pendent i una manera de fer el pas de la «província» a poble universal.¹⁰ (Per cosmopolitisme, Foix repetia encara el 1985 que a Barcelona no hi hauria d'haver cap festa major, com no n'hi havia a les grans ciutats europees.¹¹) El sentit de l'amor lul·lià, abnegat, l'expressà en una poesia en prosa de 1935, que diu:

Tanta de llum encega el meu esguard; perdo la veu en la forest dels vostres càntics
i, inútilment, els meus genolls doblego a la riba sens fi de l'oceà del vostre amor.

Les vostres mans, Ramon, ardents i salabroses!¹²

La primera frase correspon a la idea que les inspiracions bàsiques de Llull, *illuminatus*, són «passió de coneixença i passió d'apostolat» (*LP*, 18-12-1934); la segona frase fa referència al verb o «càntics», a l'obra frondosa imaginada com una «forest», terme prou lul·lià que potser evoca el pròleg del *Gentil*; la tercera frase glossa el vers «vull morir en pèlag d'amor» del *Cant de Ramon*. Foix calla, admirat, i imagina les mans ardents (per l'amor) i salabroses (pel mar) potser per extensió dels braços oberts de Crist en el moment de conversió. Comparant-lo amb Pascal, diu: «Llull, com tots els místics, ha tingut també la seva nit. Però els braços del Crucifixat no foren per a ell una negació, ans una afirmació. D'ací el profund realisme del seu apostolat de convers» (*LP*,

¹⁰ La proposta comptà amb el suport de Ventura Gassol, conseller de cultura de la Generalitat, però devia fracassar després del 6 d'octubre de 1934. Vegeu *LP*, 2-4-1933; 1-1-1936; 5-2-1936.

¹¹ Vegeu l'entrevista publicada a *La Vanguardia* (31-12-1985) i reproduïda dins «*Oh, si prudent i amb paraula lleugera...*». *Entrevistes a J. V. Foix*, ed. Margarida Trias (Barcelona: Eumogràfic, 2016), p. 191: «Al mencionar las fiestas de la Mercè me refiero al hecho de que el Ayuntamiento de Barcelona, que es una ciudad europea, haga una fiesta mayor, como de barrio. No es que yo sea contrario a que en Gràcia, Sarrià o Sant Gervasi haya fiestas mayores. Quien no puede hacerlo es el ayuntamiento de una ciudad europea: en ningún sitio se hace una cosa de este tipo.» Vegeu també *J. V. Foix-Narcís Comadira*, conversa transcrita per Xavier Febrés (Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Laia, 1985), p. 58, que conté aquest comentari premonitori: «Sempre he estat antifolkloric, des de jovenet. Aquest culte als xiquets de Valls i a la patum de Berga, no m'ha interessat mai. M'agrada que cada poble tingui les seves tradicions, però que, d'això, en facin una característica nacional... Aquí tot de seguida és nacional: himne nacional, diada nacional...»; a continuació, contrasta el localisme amb l'obra de Prat de la Riba: «Allò primer que va fer va ser anar a buscar professors estrangers que vinguessin a ensenyar aquí per tal de formar professors. Aquesta va ser la revolució cultural de Catalunya: la reforma de la universitat [...] Amb els gegants, els nans i les pubilles, Catalunya no anirà enlloc».

¹² «Les vostres mans, Ramon...», *Quaderns de Poesia*, 4 (novembre de 1935). Tot el número fou dedicat a Llull; Foix el ressenyà (*LP*, 5-12-1935) i tal vegada l'instigà, ja que era un dels redactors de la revista.

21-12-1933). Havia entès que l'espiritualitat lul·liana passava per la «voluntat d'acció», generosa, i glossava així la vida de Llull: «Per això, quan proposa, encerta, i li diuen a Roma, foll; quan vol persuadir, l'apedreguen; quan estén llurs [sic] braços en abraçada universal d'amor, el titllen, encara, de foll. Divina follia feta de plors d'amor i rigidesa mental!» (*LP*, 10-12-1933), val a dir de mística i rigor analític. En Llull hi havia, segons Foix, «amor per l'ordre» i passió per «la Veritat, la Unitat i la Catolicitat» contra «la interpretació local dels catòlics nacionals d'avui» (*LP*, 10-12-1933), és a dir una «Art conciliatòria» –terme foixià– que invocava «una sola Fe, una sola Ciència, una sola Humanitat» (*LP*, 18-12-1934): espiritualitat i acció (fe i humanitat) però també l'Art (ciència). Foix es declarà agnòstic més d'una vegada però tenia una inquietud espiritual profunda i en la fe, com en tot, propugnava l'universalisme. L'estiu de 1964 compongué un poema per celebrar el Concili Vaticà II. Comença amb una exhortació paulina *sui generis*: «Lleveu-vos, drets» (els desesperançats), «Sortiu dels vostres caus», «desvetlleu-vos tantost, i per places i estadis / crideu pertot que ve l'Absent», car «Ramon, el Foll, i Joan, el Benigne, / vénen dels Dalts, plegats» (Joan XXIII havia mort el juny de 1963). L'escena de la trobada dels dos personatges és magnífica, i es clou citant uns versos de *Lo concili*: «Un Concili vull començar / per ço que faça enamorar». Acaba el poema amb els versos que fan de títol:

Tota amor és latent en l'altra amor,
 tot llenguatge és saó d'una parla comuna,
 tota terra batega a la pàtria de tots,
 tota fe serà suc d'una més alta fe
 quan Joan i Ramon i els qui amb ells fan miralla,
 obriran el portell de les rescloses
 i neixerem, fulgents, al fresc de la font viva.¹³

El principi que es difon és l'amor, la primera intenció. És natural que Foix afirmés que el *Llibre d'amic e Amat* era el millor poema en català, perquè ell també escrivia poesia en prosa i perquè el devia considerar l'expressió màxima de l'amor lul·lià. Però la clau de la seva identificació amb Llull és que el considerava, a més del primer poeta català per cronologia, el primer en la jerarquia de tots els temps, i no tant pels versos sinó per tota la prosa i per «la projecció humana», per la capacitat de «donar-se» i per la universalitat (*LP*, 5-12-1935). Ho repeteix de moltes maneres: Llull és un gran poeta, com Dante, per l'ambició

¹³ J. V. Foix, *Tota amor és latent en l'altra amor* (Barcelona: Filograf, R. G. M., Institut d'Art Gràfic, 1967).

d'unitat (*ibidem*) o perquè és un polític excepcional (*LP*, 10-12-1933); té moltes virtuts (ambició d'unitat, temperament de gran polític, lirisme, intuïcions genials) però hi destaca, «sobretot, l'home» (*LP*, 28-4-1933).

En síntesi: per a Foix, Llull era un gran poeta –el millor en català de tots els temps– perquè el mateix Foix creia que un poeta era una manera de ser o viure, un esperit i una ètica, i la poesia –l'obra autènticament poètica– un camí de coneixença; segons ell, el poeta *neix* i compon des de dins, *no es fa* per lectures o influències externes, ni se sotmet a escoles o gèneres, sinó que sempre intenta ser universal, encara que escrigui en una llengua determinada o visqui en una societat concreta que li han escaigut per atzar; els referents locals de Foix són una manera de concretar la universalitat de l'ofici del poeta, no pas una manifestació de provincianisme.¹⁴ La seva visió de Llull era ideal, si es vol, però sincera. Per bé que, com sol passar en aquestes projeccions tan personals, Foix s'estigués explicant ell mateix, s'ha de reconèixer que el seu judici sobre Llull no dissociava cap component de l'obra lul·liana, ni separava el *verb* de l'*acció*, sempre cercant-hi la unitat, segurament perquè partia de la primera intenció.

Ara bé, podem suposar que els millors versos de Llull, els que Foix ja havia llegit el 1925 a l'edició d'Els Nostres Clàssics, si no abans, el devien captivar, i no tant pel *vers* com per la *poesia*. Entre aquests hi havia *Lo desconhort*, anotat per d'Alòs-Moner amb llargs passatges de la *Vita coetanea* (com hem vist abans, Foix es referia a *Lo desconhort* com una «biografia versificada»). N'hi ha un passatge citat a la portadella de la primera secció de *Sol, i de dol* a continuació d'un prefaci o «Descàrrec» datat l'octubre de 1936, poc després d'aquests anys intensament lul·lians que hem anat repassant.¹⁵

A les dues primeres seccions d'aquest llibre de sonets, Foix hi abocà preocupacions metafísiques alternades amb definicions de la seva poètica. El segon sonet és un manifest:

¹⁴ Vegeu Joan R. Veny-Mesquida, «Com si cap literatura exterior existís: formes de la identitat en l'obra de creació de J. V. Foix», *Zeitschrift für Katalanistik*, en premsa. Agraïxo a l'autor que m'hagi permès consultar-lo abans de la publicació.

¹⁵ *Sol, i de dol* es publicà el 1947, però la gènesi del volum és molt complexa. Per al propòsit present basta saber que una primera configuració del llibre s'enllestí el 1936 encara que no arribà a la impremta, i que Foix la revisava el 1938, però llavors tampoc es pogué publicar. Les seccions I i II no foren les més afectades pels canvis successius. Vegeu, Joan R. Veny-Mesquida, «Sobre les darreres voluntats de l'autor a *Sol, i de dol* (amb versions inèdites de sonets)», dins Iria Zamuner (ed.), «*M'exalta el nou i m'enamora el vell. J. V. Foix (e Joan Miró) tra arte e letteratura* (Florència: Olschki, 2017), pp. 29-59; M. Ruiz-Ruano, «Les vicissituds de *Sol, i de dol* de J. V. Foix: cronologia per a la configuració del llibre fins a 1947», *Els Marges*, en premsa. Agraïxo a l'autora que m'hagi permès consultar-lo abans de la publicació.

Oh! Si prudent i amb paraula lleugera
 Sabés fixar l'imperi de la ment,
 I amb hàbils mots, la passió naixent,
 Del meu estil pogués fer presonera;

Si, fugitiu de la faisó estrangera,
 Arromancés en dura nit, dolent,
 L'amor del Tot i del Res, sense esment
 Del fosc i el rar, i a l'aspriva manera

Dels qui en vulgar parlaren sobirà,
 –Oh Llull! oh March!–, i amb claredat de signes,
 Rústec però sever, pogués rimar

Pels qui vindran; si, ponderats i dignes,
 Els meus dictats guanyessin el demà
 Sense miralls ni atzurs, arpes ni cignes!¹⁶

Llull i March hi són invocats per un valor simbòlic, com a representants màxims del català antic, «amb aspriva manera» (com el Dante de les *rime petrose*), i com a models d'un llenguatge «rústec però sever», val a dir patrimonial però rigorós, sense cap de les deliquescències de la tradició romàntica i simbolista, això és, els miralls, atzurs, arpes i cignes que Foix podia atribuir a Mallarmé, al modernisme simbolista o decadentista o a la moda de l'*école romane*. Els quartets manifesten el desig d'expressar «la passió» sotmesa a «l'imperi de la ment» i la voluntat de cercar els termes absoluts, «l'amor del Tot i del Res» (en majúscules), la unitat, i d'evitar «el fosc i el rar» (en minúscules), l'aparença i l'engany. Aquest sistema de contrastos conceptuals ens podria recordar frases que hem vist més amunt aplicades a Llull: «no era un delerós de l'estrany i el rar», conciliava la passió amb l'ordre, i altres. M'inclino a pensar que aquestes coincidències es deuen més a la manera constant de veure el món de Foix que a cap influència lul·liana. Igualment, la segona secció s'obre amb el sonet que li dona títol: «Si pogués acordar Raó i Follia».¹⁷ És la mateixa dualitat que Foix observava en Llull de manera arquetípica: hi

¹⁶ Cito segons J. V. Foix, *Sol, i de dol* (Barcelona: L'Amic de les Arts, 1947), amb *copyright* de 1935-1936. Per a la reivindicació de March, vegeu Manuel Carbonell, «Poesia i història. Reivindicació foixiana de l'obra d'Ausiàs March», *Reduccions* 72 (2000), pp. 56-65; Anton M. Espadaler, «El factor medieval en l'obra de J. V. Foix», *Revista de Catalunya* 129 (1998), pp. 101-113; Míriam Ruiz-Ruano Rísquez, *Gènesi i presència de la poesia medieval a Sol, i de dol de J. V. Foix*, Treball de Recerca de Màster inèdit, Departament de Filologia Catalana, Universitat Autònoma de Barcelona, 2017.

¹⁷ Ruiz-Ruano, «Les vicissituds».

trobava «Seny i Follia, Raó i lirisme», com hem vist al principi, però és perquè aquesta dualitat diguem-ne racial Foix l'havia elevada a categoria; el sonet parteix, de fet, d'una poesia de Pere Torroella citada a la portadella. Vegem ara el sonet que encapçala el recull:

Sol, i de dol, i amb vetusta gonella,
Em veig sovint per fosques solituds,
En prats ignots i munts de llicorella
I gorgs pregons que m'aturen, astuts.

I dic: –¿On só? ¿Per quina terra vella,
–Per quin cel mort–, o pasturatges muts,
Deleges foll? ¿Vers quina meravella
D'astre ignorat m'adreç passos retuts?

Sol, sóc etern. M'és present el paisatge
De fa mil anys, l'estrany no m'és estrany:
Jo m'hi sent nat; i, en desert sense estany

O en tu de neu, jo retrob el paratge
On ja vaguí, i, de Déu, el parany
Per heure'm tot. O del diable engany!

A la portadella de la secció I hi ha tres cites: una de Raimbaut de Vaqueiras, una de *Lo desconhort* i una de la quarta *petrosa* de Dante. En conjunt les tres citacions representen, simbòlicament, els tres vernacles de l'arc mediterrani medieval.¹⁸ Per separat, la primera citació expressa la universalitat de l'esce-nari del dolor («Totz lo món [mons] me par sol un [uns] ortz, / E mos chans no m'es mai conortz»); la tercera, l'estil del poetas primitius («Cosi nel mio parlar voglio esser aspro», diu Dante). La citació de Llull és més important: «Me n'ané en un boscatge on estava en plor / Tan fort desconortat, que·l cor m'era en dolor; / Mas per ço car plorava hi sentia dolçor.»¹⁹

Aquest fragment, llegit en el context de les primeres cinc cobles de *Lo desconhort*, és significatiu pel terme *dolor*. Ramon se sent desconsolat i adolorit,

¹⁸ Al «Descàrrec» de *Sol, i de dol* Foix parla de «la vasta comunitat que acull, en un mil·lenari, els seus [els catalans], els provençals i els toscans». En una lectura pública de 1965 afirmà: «Generalment tots els poemes meus porten sempre un text italià, un de provençal i un de català, per fixar la meua posició mediterrània»: J. V. Foix, *Una sola bandera* (Barcelona: Edicions 62, 2007), p. 25. Vegeu també Espadaler, «El factor medieval».

¹⁹ *Desconhort*, est. IV, vv. 41-43. Corresponen al text d'Alòs-Moner (Barcelona: Barcino, 1928), p. 71, però amb un canvi gràfic (*desconhortat*) i una lliçó equivocada (*n'era > m'era*), potser per error mecànic.

i aïrat, i no cessa d'insistir en aquest termes («d'ira e dolor», «per què n'estai dolent», «en plore sovent e en són en llanguiment», «estava en tristor», «m'era gran dolor», «lo dol que eu menava», entre d'altres). Aquest lament inicial és una queixa a un Déu que no escolta, dita «com a home irat qui fuig de mal senyor». És el Déu que causa la lamentació de Job i una llarga tradició medieval de laments (com ara el *vers* «Li fayt Dieu son escur» del Capellà de Bolquera).²⁰ Aquest punt de vista es troba al sonet de Foix, per al qual els moments de la tradició literària eren simultanis, qui sap si perquè, acostumat a les idees permanents de la filosofia, el temps de la història li semblava intranscendent.

Ell mateix explicà el sonet en una entrevista de 1988: «És la meua actitud davant el món: sol, i de dol. Sol per no conèixer... no és viure en el sentit de vestir de dol sinó dol de dolor. Adolorit vaig per aquest món cercant la veritat, i no sé si seré víctima del diable o de Déu, que és el que diu el final.»²¹ Fixem-nos que el dolor de Llull és existencial i teològic, i que incorpora les expressions «dolent» i «dol», com Foix («de dol» al sonet 1 i «dolent», que és un arcaisme ben clar, al sonet 2, v. 6, citat més amunt).

L'hemístiqui «Sol, i de dol» sempre s'ha entès com una adaptació del «Solo et pensoso» petrarquià (*Rvf*35, 1), i és ben cert que aquest sonet del *Canzoniere* l'inspira, com inspira el deambular del jo foixià en general.²² Però el sonet de Petrarca al capdavant tractava de la malenconia amorosa. En adaptar-lo a una perspectiva metafísica no hauria d'estranyar que Foix hi associés la queixa de *Lo desconhort* adreçada a un Déu que no respon. (Per a Foix, potser era el Déu que anomenava Absent a la poesia de 1964, el de les seves lectures filosòfiques.) A més, havia de convertir Petrarca al decasil·lab medieval amb cesura a la quarta síl·laba, el vers de March.

En passar de «Solo et pensoso» a «Sol, i de dol», Foix transformà l'*endecasillabo* en el vers de March, i «pensoso» en «de dol» (o «dolent») d'acord amb Llull. Demostrà, doncs, que la invocació del segon sonet «als qui en vulgar parlaren sobirà» no era merament nominal, simbòlica, i que Llull podia inspirar un poeta modern.²³ Els versos «Saber sofrir sense llanguir, i amar / Sense esperar» (*Sol, i de dol*, I.3, vv. 9-10) semblen una síntesi del Llull que Foix s'havia fet seu.

²⁰ Lola Badia, *Poesia catalana del segle XIV. Edició i estudi del Cançoneret de Ripoll* (Barcelona: Quaderns Crema, 1983), pp. 271-283.

²¹ Publicada a *La Vanguardia* (2-2-1988) i reproduïda a «*Oh, si prudent*», ed. Trias, p. 223.

²² Per a l'adaptació de Petrarca, vegeu Espadaler, «El factor medieval»; Ruiz-Ruano, *Gènesi i presència*.

²³ Per a la presència de Llull en llibres posteriors de Foix, vegeu Rosselló, «La figura de Ramon Llull», pp. 208-210.